

Wulpen. Foto: Hans Gebuis

Midwintertelling van watervogels in januari 2011: warm en koud

De 45e midwintertelling vond plaats tussen 14 en 17 januari 2011. Ongeveer 1600 vogelaars gingen op pad om watervogels te tellen. Het maakt deel uit van een internationale telling om de overwinterende populaties in de hele flyway in kaart te brengen. Voor het derde jaar op rij werd de telling voorafgegaan door een periode met sneeuw en vorst. Ditmaal volgde er na de jaarwisseling veel regen en milde temperaturen. Had deze weersomslag invloed?

Weersomstandigheden

De midwintertelling van 2011 verliep, met wisselvallig weer en milde temperaturen van bijna 10°C, onder zachte omstandigheden. De waterstand in de Grote Rivieren bereikte tijdens de telling zijn hoogste stand, een gevolg van smeltende sneeuw en forse regenval. Veel uiterwaarden stonden blank. Dit zachte weer stond in schril contrast met de maand ervoor: de koudste decembermaand in 40 jaar. De gemiddelde temperatuur lag met -1,1°C ruim 5 graden lager dan normaal. Het aantal vorstdagen (29) was zelf het hoogst in meer dan een eeuw; het aantal ijsdagen (12) werd alleen overtroffen door dat in 1933 (KNMI). Vrijwel de gehele maand lag er een pak sneeuw in grote delen van het land. De telling van 18-19 december had vermoedelijk de slechtste teldekking sinds tijden. Juist in die dagen passeerde een koufront dat plaatselijk meer dan 30 cm sneeuw opleverde. Veel binnenwegen waren niet of nauwelijks begaanbaar. Na een witte kerst kwam daar in het zuidoosten een nieuw pakket bij, maar in januari stegen de temperaturen flink en werd het wisselvallig. Sneeuw en ijs waren tijdens de midwintertelling verdwenen. Maar waren de voor de sneeuw en vorst gevluchte vogels alweer terug?

Dalers en stijgers

In totaal werden bijna 4,9 miljoen watervogels geteld in januari 2011, ruim 400.000 meer dan het voorgaande jaar, maar duidelijk minder dan in het topjaar 2006 met 5,4 miljoen.

In 2011 waren er 53 soorten waarvan meer dan 1000 exemplaren werden geteld (tabel 1). Bij 9 van deze soorten waren de aantallen vergelijkbaar (<10% verandering) met het vijfjarig gemiddelde, bij bijna de helft (26) was het aantal lager, bij 18 juist hoger. Dit suggereert dat een deel van de vogels nog niet was teruggekeerd van de sneeuwvlucht in december.

Zuidelijke overwinteraars

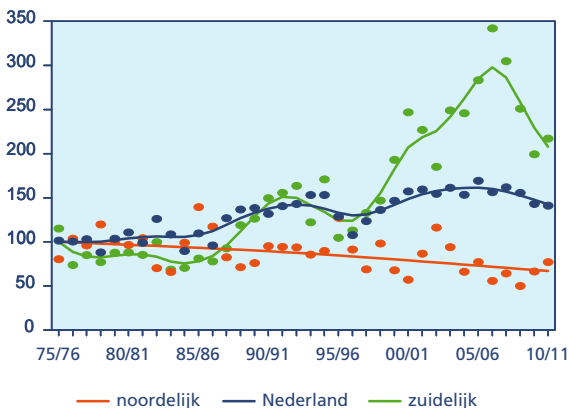
Veel soorten die vooral ten zuidwesten van ons land overwinteren, waren de laatste drie jaren opvallend schaars (figuur 1). Dit moet wel een wintereffect zijn. Dat deze soor-

ten sterk op koudere winter reageren, bleek al toen ze halverwege de jaren tachtig en negentig eveneens een daling lieten zien. Na een lange reeks van milde winters vanaf eind jaren negentig namen de aantallen sterk toe. Dit zet de recente daling extra zwaar aan. Koplopers zijn Goudplevier, Kievit, Slobbeend en Wintertaling. Het is natuurlijk de vraag waar de vogels naartoe gegaan zijn. Slobbeenden, Goudplevieren en Kieviten werden, vanwege de kou op het vasteland, in groter aantal in Groot-Brittannië verwacht. Ook daar, waar het eveneens relatief koud was en flink wat sneeuw lag, waren de aantallen echter aan de lage kant. Vermoedelijk zijn de vogels dan ook naar Frankrijk gevlogen. Kieviten waren overigens bij ons in januari weer deels terug, in tegenstelling tot Goudplevieren. Blijkbaar kunnen Kieviten flexibeler inspelen op snel veranderende weersomstandigheden.

De Blauwe Reiger, die lange tijd een gestage toename liet zien, zakte terug naar het niveau van midden jaren negentig. Drie ijs- en vooral sneeuwrijke winters eisten hun tol. Dat de Kleine Zwaan in 2011 vrij schaars was, kent verschillende oorzaken. De soort vertoont in Nederland al enige tijd een dalende trend. Dit wordt deels veroorzaakt door verminderd broedsucces, deels ook door een verschuiving van de overwinteringsgebieden. Er werden nog geen 10.000 Futen geteld, het laagste aantal sinds midden jaren negentig. Vermoedelijk was in december een deel naar zee getrokken en half januari, ondanks hogere temperaturen nog niet teruggekeerd. Veel steltlopers, zoals Zilverplevier, Kluut en Bonte Strandloper, lieten eveneens lagere aantallen zien. In Groot-Brittannië was dit niet het geval. De Zilverplevier laat daar precies een omgekeerd beeld met de Nederlandse situatie zien (daling, de laatste jaren echter lichte stijging), wat duidt op uitwisseling tussen beide landen. Rosse Grutto en Drieteenstrandloper hadden bij ons blijkbaar weinig last van het winterweer.

Nederlandse overwinteraars

De soorten waarvan het zwaartepunt van de winterverspreiding in ons land ligt, laten

Figuur 1. Trend in overwinterende aantallen van (1) soorten die voornamelijk ten zuidwesten van Nederland overwinteren, (2) soorten die voornamelijk in Nederland overwinteren, en (3) soorten die voornamelijk ten noordoosten van Nederland overwinteren. Weergegeven zijn gemiddelde trends voor deze drie groepen soorten, gebaseerd op de periode december-februari.

op de lange termijn een licht stijgende trend zien, met de laatste jaren weer een lichte daling. Dat is niet verwonderlijk, want je zou verwachten dat ook deze soorten ons land verlaten met koud weer. Daarvan was echter niets te merken bij de Brandgans, integendeel. Deze soort liet het hoogste aantal ooit noteren. De aantallen van Kolgans, Bergeend, Tureluur en Wulp bleven keurig op het gemiddelde steken. Veel Kolganzen die in december nog massaal ons land ontvluchtten, waren inmiddels weer teruggekeerd. De Smient was landelijk aanzienlijk schaarser dan gewoonlijk, maar in de Delta en aangrenzend Zuid-Holland juist in hogere aantallen aanwezig. De aantallen van de Tafeleend waren, net als het jaar ervoor, weer dramatisch laag. Hoewel de koude december waarschijnlijk wel van invloed was, is het ook bekend dat het voedselaanbod (mosselen) op de belangrijkste overwinteringsplekken (Randmeren) behoorlijk is verminderd.

Noordelijke wintergasten

Werd het overwegend negatieve beeld van de zuidwestelijke overwintersaars gecompenseerd door noordelijke wintergasten? In het verleden vluchtten zulke soorten, waarvan het grootste deel ten noorden van Nederland overwintert, bij vorst en sneeuw vaak naar ons land. De twee voorgaande winters bleef dat uit, ondanks bittere kou en een flink pak sneeuw ten noordoosten van ons land. Januari 2011 leverde echter van drie soorten duidelijk grotere aantallen op: Wilde Zwaan, Toendrarietgans en Witbuikrotgans (317 exemplaren tegen gemiddeld 59). Van

de Wilde Zwaan was er weer eens een echte influx gaande. In de Noordoostpolder werd zelfs een groep van 1200 vogels geteld. Alleen dat al komt in de buurt van het vijfjarig landelijk gemiddelde! Ook langs de Randmeren, in Groningen, Drenthe, Overijssel, het Lauwersmeer en de Biesbosch zaten enorme groepen. Wilde Zwanen werden vooral op akkers geteld en in het riviereengebied op ondergelopen uiterwaarden. Toendrarietganzen doken op in bijna ongekend grote aantallen – nog nooit werden er zo veel geteld - in vooral Oost-Groningen en Drenthe. Ook Noord-Limburg is de laatste jaren een belangrijke overwinteringsplek.

Al met al waren veel vogels in januari naar ons land teruggekeerd, nadat ze een maand eerder door vorst en sneeuw in allerijl ons land hadden verlaten. Desondanks was een flink deel van de soorten in duidelijk kleiner aantal aanwezig. Dit waren veelal soorten waarvan het gros ten zuiden van ons land overwintert. Daarvoor in de plaats was er maar een handvol soorten dat juist in substantieel groter aantal aanwezig was. Bij elkaar opgeteld bleek dit te resulteren in een min of meer normaal aantal watervogels in ons land.

Oproep

Dit verhaal kon alleen tot stand komen door de inzet van de vele tellers. Bent u hierdoor enthousiast geworden? We zijn altijd op zoek naar nieuwe tellers. De midwintertelling is een eenvoudige telling en men hoeft er niet altijd ver voor te gaan. Ook vijvers en wateren in een stad zijn interessant! Mensen die graag mee willen doen, kunnen via het digitale portaal <http://www.sovon.nl/default.asp?id=853> kijken welke gebieden vacant zijn. Die kunnen, indien ingelogd, gemakkelijk geclaimd worden. Ook is opgave mogelijk bij een van de RC's of de landelijk coördinator.

Iedereen bedankt

Heel veel dank gaat uit naar de vrijwillige tellers die in januari 2011 de moeite namen om één of meer gebieden te tellen. Ook enkele instituten en terreinbeheerders, die gegevens van vaak grote en belangrijke gebieden beschikbaar stelden, worden hartelijk bedankt.

Tabel 1. Getelde aantallen in januari 2011 (voorlopige cijfers) in vergelijking met het gemiddelde van de voorgaande vijf midwintertellingen (afgerond). Weergegeven zijn de soorten met meer dan 1000 ex. in januari 2011.

Soort	jan-11	gem. 06-10
Dodaars	1.980	3.900
Fuut	9.783	20.000
Aalscholver	25.451	24.000
Grote Zilverreiger	1.443	930
Blauwe Reiger	4.166	6.700
Knobbelzwaan	23.573	28.800
Kleine Zwaan	5.945	10.400
Wilde Zwaan	5.148	1.900
Toendrarietgans	248.229	171.200
Kleine Rietgans	4.913	7.900
Kolgans	773.585	764.000
Grauwe Gans	392.374	287.200
Soepgans	9.167	9.900
Grote Canadese Gans	18.607	15.500
Kleine Canadese Gans	1.231	730
Brandgans	570.620	439.300
Rotgans	35.684	37.200
Nijlgans	16.465	15.300
Bergeend	46.704	41.000
Smient	462.865	714.800
Krakeend	22.093	27.700
Wintertaling	19.843	25.600
Wilde Eend	345.212	338.300
Soepeend	12.277	14.400
Pijlstaart	14.594	17.700
Slobeend	2.748	7.000
Tafeleend	14.806	25.600
Kuifeend	92.693	157.000
Topper	13.944	70.700
Eider	73.565	73.600
Zwarte Zee-eend	32.025	14.000
Brielduiker	9.827	11.000
Nonnetje	5.792	3.200
Middelste Zaagbek	9.155	7.600
Grote Zaagbek	14.346	9.400
Waterhoen	8.214	16.900
Meerkoet	200.637	226.800
Scholekster	168.709	163.400
Kluut	1.148	3.200
Goudplevier	4.451	33.400
Zilverplevier	16.852	23.300
Kievit	47.051	106.400
Kanoet	53.366	56.500
Drieteenstrandloper	10.665	9.600
Bonte Strandloper	192.034	224.200
Rosse Grutto	57.769	50.600
Wulp	161.803	144.300
Tureluur	13.460	11.600
Steenloper	3.739	5.200
Kokmeeuw	274.612	160.900
Stormmeeuw	213.245	178.000
Zilvermeeuw	74.128	99.100
Grote Mantelmeeuw	5.813	6.900